

Marsai Viktor¹: Rejtő nyomában II – Magyarország és a Magyar Honvédség csádi szerepvállalása²

Vezetői összefoglaló

- A Száhel Európa stratégiai érdekszférája, amelyben egyre növekvő regionális instabilitás figyelhető meg. Ezek következményei – például az irreguláris migráció formájában – már most is eléri Európát.
- A rivális hatalmak – elsősorban Oroszország – a hibrid hadviselés formájában komoly erőfeszítést tesznek a nyugati pozíciók gyengítésére, az anyagi és politikai haszonszerzésre, illetve esetenként a káosz elmélyítésére. Európa ezért nem engedheti meg, hogy teljesen kiszoruljon a régióból, és hagyja, hogy annak folyamatait kizárólag rivális hatalmak befolyásolják.
- Magyarország és a Magyar Honvédség már egy évtizede jelen van a Száhelben. Ezért az MH „3.0-s” csádi szerepvállalása nem a véletlen műve, hanem beleilleszkedik a magyar biztonság- és védelempolitika elmúlt években látott trendjeibe.
- A magyar szerepvállalás kontextusa a diplomácia, fejlesztés, védelem koncepciója (az angolszász világban népszerű ún. „3D”: *diplomacy, development, defence*) –, amely összkormányzati fellépést igényel. Ezért fontos, hogy a katonai komponens mellett Magyarország kiemelt figyelmet fordít Csád humanitárius és fejlesztési támogatására is.
- A Magyar Honvédség számára ez egy a szövetségesekkel koordinált, de önálló műveleti szerepvállalás lesz. Ez eltávolodás a korábbi „1.0” – szövetségesi körben végzett kiképzési (EUTM Mali) – és „2.0” – szintén szövetségesi kötelékben megvalósított/tervezett (OMLT, Takuba Alkalmi Harci Kötelék) kiképző, tanácsadó, támogató, kísérő (T3A – *train, advise, assist, accompany*) feladatokról.

A Magyar Honvédség (MH) 2023 októberében bejelentett csádi szerepvállalása, illetve az azzal párhuzamosan megkezdődő humanitárius és fejlesztési tevékenység látszólag meglepetésként érte a hazai közvéleményt és a szakértők egy részét is. Ugyanakkor az MH száheli szerepvállalása korántsem újkeletű, és a tervezett misszió számos elemében kapcsolódik a magyar kül-, biztonság- és védelempolitika elmúlt években megfigyelhető trendjeihez – még akkor is, ha a N’Djaménával történő mélyebb együttműködés Mali és Niger „kiesésével” került előtérbe. A kétrészes tanulmány első fejezete Magyarország és az MH csádi szerepvállalásának keretét és terveit mutatja be, majd áttér a jelenlegi csádi helyzet elemzésére.³

Bevezetés

Magyarország csádi szerepvállalása jó eséllyel a 2020-as évek, sőt talán az elmúlt évtizedek legfontosabb missziós vállalása lesz az MH, és tágabb kontextusban hazánk részéről. Bár a magyar honvédek ennél jóval nagyobb számban vettek részt más műveletekben (Nyugat-Balkán, Afganisztán), azokra minden esetben koalíciós keretben, egy nagyon komoly védőháló mentén (lásd például: logisztikai és hírszerzési támogatás) került sor. A csádi telepítésre azonban, bár a szövetségesekkel (franciák, amerikaiak) koordinálva, de önálló magyar fellépés keretében kerül sor.⁴ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az MH-nak kell biztosítania a művelet teljes háttérbázisát (vagy legalábbis nagy részét), a logisztikai támogatástól kezdve azon képességekig (harctéri mentés, gyorsreagálású komponens), amelyek elengedhetetlenek az elsődleges katonai tevékenység támogatásához. Mindez komoly minőségi ugrás lesz a korábbi missziókhöz képest.

A jelen kétrészes tanulmány arra vállalkozik, hogy az elérhető nyílt információk alapján bemutassa a Magyar Honvédség csádi szerepvállalásának kereteit és környezetét. A tanulmány először

¹ Dr. habil. Marsai Viktor a Migrációkutató Intézet igazgatója, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem docense.

² A Száhel-övezetben korábban tervezett magyar katonai szerepvállalásról lásd: MARSAI VIKTOR: [Rejtő nyomában – magyar szerepvállalás a Task Force Takubában](#). SVKI Elemzések, 2021/21. [online], 2021. 11. 15. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2024. 04. 05.]

³ Az elemzés elkészítéséhez elsődleges (félig strukturált interjúk, hivatalos dokumentumok, hírportálok beszámolóí) és másodlagos forrásokat (elemzések, monográfiák) egyaránt felhasználtunk. A kézirat lezárására 2024. május 25-én került sor – az azt követő események nem kerültek bele az elemzésbe.

⁴ Hivatalos: a magyar kormány katonákat küld Afrikába, [online], 2023.10.18. Forrás: Index [2024.02.22.]

górcső alá veszi, hogy miért került az MH érdeklődésének homlokterébe a Száhel térsége; milyen megvalósult és tervezett magyar missziós szerepvállalás kapcsolódik a régióhoz; és hogy milyen konkrét tényezők járultak hozzá ahhoz, hogy az MH és a magyar kormány végül Csád mellett döntött. Ezt követően bemutatjuk a tervezett művelet koncepcionális kereteit, a jelenlegi angolszász gyakorlatban népszerű „3D” (*diplomacy, development, defence* – diplomácia, fejlesztés, védelem) koncepciót⁵ (beleértve a Hungary Helps Program, illetve végrehajtóként az Ügynökség tervezett feladatait), illetve a telepítésre és a katonai feladatokra vonatkozó terveket. Ezt követően kerül sor a műveleti környezet, Csád bemutatására. Ennek során a koppenhágai iskola regionális biztonsági komplexumok (*regional security complexes* – RSCs) elméletéből kiindulva meghatározzuk az ország geopolitikai helyzetét, a fő dinamikákat, amelyek a helyi biztonsági környezetre hatnak. Ehhez kapcsolódóan a tanulmány második részében elemezzük azokat a fő kihívásokat, fenyegetéseket, amelyekkel a telepítés során számolnia kell a magyar döntéshozóknak, illetve az állománynak.

A Magyar Honvédség és a Száhel – a „0.1” verziótól az „1.0”-ig

Ahogy számos korábbi elemzés, kötet⁶ rámutatott, az MH számára Afrika korántsem ismeretlen terep: az elmúlt több mint harminc évben a magyar katonák – igaz, viszonylag alacsony létszámmal, de – tucatnyi misszióban és műveletben vettek részt a kontinensen. Ezek kezdetben ENSZ-keretben zajlottak, de az ezredforduló után egyre inkább az EU-s szerepvállalás vált meghatározóvá. Ez egyrészt igazodott az Unió – és nagyhatalmainak – hagyományos kül- és biztonságpolitikai érdekszférájához, másrészt ahhoz az igényhez, hogy az MH és általában Magyarország növelje szerepvállalását a globális gazdasági és politikai térben egyre nagyobb jelentőséggel bíró Afrikában.⁷

Ennek keretében a magyar honvédek a Száhelbe, sőt Csádba is eljutottak. 2004-től az MH két tisztet küldött az EU-nak az Afrikai Unió Szudáni Misszióját támogató műveletébe (EU Support Operation to AMIS), ahol a magyar katonák hírszerzési és logisztikai feladatokat láttak el.⁸ Mint később látni fogjuk, Darfúrt joggal sorolhatjuk a Száhelhez – vagy legalábbis a Csádot meghatározó biztonsági környezethez. Pár évvel később a magyar katonák a nyugat-száheli országba is eljutottak: hazánk három törzstiszttel – egy személyügyi főtiszttel, egy orvossal és egy logisztikussal – járult hozzá a 2008-ban induló EUFOR Tchad/RCA-művelethez, amelynek feladata a civilek és a humanitárius személyzet, illetve tevékenység védelme volt Csádban és a Közép-afrikai Köztársaságban.⁹ Az ide érkezők a darfúri harcok elől menekültek a két országba.

Ezek a beosztások zömében még csak egy-két személyt érintettek, a róluk történő döntés gyakran *ad hoc* módon, tágabb stratégiai megfontolások nélkül történt, és a megszerzett tapasztalatok feldolgozása, hasznosítása is csak részben történt meg. A nagyobb létszámú száheli szerepvállalást nehezítette, hogy az MH állományában ekkor még alig voltak olyan tisztek, akik franciául is beszéltek. Ezt nevezhetjük „száheli szerepvállalásunk 0.1 verziójának”.

Az igazán érdemleges, ezen túlmutató MH telepítésre („száheli szerepvállalás 1.0”) a 2012-ben kitörő mali válság kapcsán került sor, egész pontosan 2013-ban, az Európai Unió Mali Kiképzőmissziójában (EUTM Mali). A 2010-es évekre a tágabb Száhel térsége felértékelődött az EU számára: ezt mutatta az Unió 2011-ben elfogadott Száhel-stratégiája,¹⁰ ami a közösség egyik első ilyen jellegű, regionális alapú dokumentuma lett. Ugyanakkor nem a stratégia, hanem az arab tavasz volt az az eseménysor, ami az európai hatalmakat rákényszerítette a fokozottabb száheli szerepvállalásra (és tette hónapokon belül idejélműlttá a 2011-es stratégiát). Az észak-afrikai autoriter rezsimek megingása, esetenként pedig összeomlása (Líbia) ugyanis kapukat nyitott a korábban *cordon sanitaire*-ként működő övezeten. Ezek pedig lehetővé tették, hogy a Száhel problémái – elsősorban az irreguláris migráción, ember-, kábítószer- és fegyvercsempészen, valamint a terrorizmuson keresztül – elérjék a korábban ezekkel nem sokat törődő Európát.

⁵ Defense, Development and Diplomatic (“3D”) Learning from Complex Crisis, [online], 2024. Forrás: United States Institute for Peace [2024.02.23.]

⁶ Lásd BESENYŐ János: *Magyar békefenntartók Afrikában*. KNBSZ, Budapest, 2013.

⁷ Lásd például *Magyar külpolitika az uniós elnökség után*, [online], 2011.12.19. Forrás: Külügyminisztérium [2024.02.23.]

⁸ BESENYŐ 2013, 14.

⁹ BESENYŐ 2013, 398-402.

¹⁰ *Strategy for Security and Development in the Sahel*, [online], 2011. Forrás: EEAS [2024.02.23.]

Konkrét cselekvésre a mali polgárháború készítette az európai szereplőket. A korábban Mu'ammarr al-Qaddhāfi líbiai elnök zsoldjában szolgáló, majd hazatérő tuareg harcosok 2012 elején felkelést robbantottak ki a bamakói kormánnyal szemben, amelybe hamarosan a dzsihádisták csoportok is bekapcsolódtak. 2012 nyarára a szélsőségesek kiszorították a tuaregeket saját felkelésükből, és megvetették a lábukat Észak-Mali nagyobb városaiban. 2013. január elején megindultak Bamako felé, ami azzal fenyegetett, hogy egy dzsihádisták bástya alakul ki Európa közvetlen szomszédságában. Ennek megakadályozására a franciák az Operation Serval művelet keretében avatkoztak be, megállítva, majd visszaszorítva a radikálisokat. Ugyanakkor felszámolni nem tudták a felkelést, ami az elkövetkező években regionális dimenziót nyert.¹¹

A francia beavatkozás mellett az Afrikai Unió is indított egy műveletet Maliban (AFISMA), majd annak hiányosságai után, kiterjesztett mandátummal és keretekkel az ENSZ vette át a missziót (MINUSMA).¹² Ugyanakkor az Európai Unió is döntött egy, a francia műveletet kiegészítő szerepvállalásról. Az Európai Unió Mali Kiképzőmissziójáról (EUTM Mali) 2013 áprilisában született meg a tanácsi döntés. A 2024 májusában véget érő misszió mandátuma számos változáson ment keresztül az elmúlt évtizedben: az EU eredetileg négy zászlóalj-harccsoport kiképzését tűzte ki célul, 10 hetes kiképzési ciklusokkal, ami később nyolcra módosult, és a kiképzés időtartama, menete is átalakult, illetve felajánlották azt a többi G5 Sahel¹³ tagállamnak is.¹⁴

Az MH az elsők között csatlakozott az EUTM Malihoz, kezdetben 15 fős jóváhagyott létszámmal, ami a gyakorlatban 10 fő körüli állományt jelentett törzstisztek, mesterlövész-kiképzők és egészségügyi személyzet formájában.¹⁵ A részben francia kérésre történő magyar szerepvállalás („1.0”) jelentősen különbözött a korábbi, *ad hoc* telepítésekétől. A magyar jelenlét állandósult, bár a létszám ingadozott (2018-tól fokozatosan 20 főre növelték a keretet),¹⁶ és az elvégzendő feladatok is változtak az évek során. Bár erről nincs elérhető összesített statisztika, a tizenegy év alatt valószínűleg százas nagyságrendű azon honvédek száma, akik megjárták a missziót.¹⁷

Az EUTM Maliban való szerepvállalás azért is jelentős, mert jelzi azt a változást, amelynek keretében Magyarország az Egyesült Államok vezette műveletek mellett európai parancsnokságú missziókban is foglalkozni kívánta részvételét.

A Száhel növekvő jelentősége és a Takuba – a „2.0” verzió

A mali válság a 2010-es évek végére tovább eszkalálódott. Bár Franciaország a 2014-ben indult Operation Barkhane keretében 3000 főről 5100-ra emelte száheli kontingense létszámát,¹⁸ és az ENSZ MINUSMA műveletének állománya is több mint 14000 fő volt, ezek nem voltak képesek megakadályozni a válság regionális továbbterjedését. A dzsihádisták csoportok azt a stratégiát alkalmazták, hogy ideológiai alapú mozgalmukat fokozatosan átalakították egy erős etnikai alapokkal bíró felkeléssé. Ebben partnerre leltek a térség azon csoportjaiban (fulánik, egyes tuareg és dawsahak klánok), akik hagyományosan marginalizálva érezték magukat a központi hatalmat ellenőrző más népcsoportokkal (bambara, hausza, mosszi) szemben.¹⁹ A Száhel porózus határai megkönnyítették a fegyveres csoportok terjedését. A 2010-es évek végére két nagy ernyőszervezet vette át a dzsihádisták mozgalmak irányítását: az elsősorban Nigerben és Mali legkeletibb részén tevékenykedő Nagy-szaharai Iszlám Állam (angol rövidítésben ISGS), és az al-Káidához kötődő Jamā'at Nuṣrat al-Islām wal-Muslimīn (JNIM). 2019-re az egymással is vetélkedő csoportok ellenőrzésük alá vonták a mali-nigeri-burkina fasói hármashatáron fekvő, három magyarországnyi kiterjedésű Liptako Gourma régió jelentős részét. A problémát súlyosbította, hogy a bamakói vezetés

¹¹ Lásd erről: MARSAI Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban – az Operation Serval háttere és eredményei. *Nemzet és Biztonság*, 2013/1-2., 99-119.

¹² [United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali](#), [online], 2024. Forrás: Unmissions.org [2024.02.24.]

¹³ A G5 Sahel eredetileg Mauritániát, Malit, Nigert, Burkina Fasót és Csádot foglalta magába. 2023 végén a középső három ország kilépett az együttműködésből.

¹⁴ [EUTM Mali: European Union Training Mission in Mali - Military Mission](#), [online], 2020.11.30. Forrás: EEAS [2024.02.24.]

¹⁵ VECSEY Mariann: Az Európai Unió Mali Kiképző Művelete és a magyar részvétel tapasztalatai. *Szakmai Szemle*, 2015/3., 97-106.

¹⁶ POLONYI Gábor Gyula: [Medálparádé Maliba](#), [online], 2018. 10.03. Forrás: honvedelem.hu [2024.02.26.]

¹⁷ Interjú egy, az EUTM Maliban szolgált tiszttel, Budapest, 2024. február.

¹⁸ [Timeline: Nine years of French troops in Mali](#) [online], 2022.02.22. Forrás: Al Jazeera [2024.02.26.]

¹⁹ [Murder in Tillabery: Calming Niger's Emerging Communal Crisis](#), [online], 2021.05.28. Forrás: International Crisis Group [2024.02.26.]

továbbra is csak mérsékelt érdeklődést mutatott a helyzet tartós rendezésére: nem került sor például a mali kormányerők (FAMa) megerősítésére, a toborzás *ad hoc* jelleggel folyt, és még az EUTM Mali vezetése sem kapott pontos tájékoztatást arról, mi történik a kiképzett katonákkal. Összességében többeknek az volt a benyomása, hogy a külső szereplők jobban aggódnak a válság miatt, mint a helyi vezetés.²⁰

Bár itt nincs lehetőség részletes elemzésükre, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy szinte alig vagy egyáltalán nem történt erőfeszítés a válság mélyebb okainak kezelésére: a klímaváltozás, a túlnépesedés, a túllelgetetés, az ezekkel kéz a kézben járó erőforrás-konfliktusok, illetve etnikai ellentétek orvoslására. Mindezt felerősítették a COVID-19 járvány gazdasági hatásai, valamint az ukrajnai orosz katonai agresszió hatása a globális élelmiszerárakra.²¹ Nem véletlen, hogy a 2020-as évekre – beleszámítva a Csád-tó medencéjét, illetve a 2023 áprilisában kirobbant szudáni polgárháború következményeit – legalább 16 millió külső és belső menekült volt a Száhelben, és 40 millió fölött volt azoknak a száma, akiknek élelmiszer-ellátása tartósan bizonytalanra vált.²² Ezek a strukturális körülmények nagyban elősegítették a szélsőségesek térnyerését, illetve a 2020-ban – Szudánnal is számolva 2019-ben – kezdődő puccshullámot.

Miközben 2013-ban a mali lakosság az utcákon ünnepelte a francia beavatkozást, ami megakadályozta Bamako elestét, a harcok elhúzódásával ez az attitűd megváltozott. Az, hogy a francia és az ENSZ erők képtelenek voltak stabilizálni a helyzetet, nagyban növelte a helyi lakosság, illetve a politikai elit elégedetlenségét. Párizs már a kezdet kezdetétől világosan látta, hogy csak a helyi szereplők bevonásával van esélye arra, hogy elvegye a neokolinizációs vádak életét. Ennek lett (volna) letéteményese a G5 Sahel együttműködés, amelynek keretében a térség öt frankofón állama – külső anyagi és logisztikai támogatással – állított volna fel egy gyorsreagálású dandárt. 2019 környékére azonban egyértelművé vált, hogy a G5 sem megfelelő képességekkel, sem elegendő erővel, sőt kellő akarattal sem rendelkezik ahhoz, hogy enyhítse a válságot. Franciaország ezért – amelynek közvéleménye szintén egyre nagyobb kiábrándultsággal és kritikával szemlélte a száheli katonai szerepvállalást – a válságkezelés „európaizálása” mellett döntött. Ez egyszerre volt erőfeszítés a műveleti terhek elosztására, illetve a „neokolonizációs” vádak enyhítésére. Ezekre a problémákra lett (volna) válasz a Takuba Alkalmi Harci Kötelék, amely bár a Barkhane keretében működött volna, de jelentős európai részvétellel, nagyfokú önállósággal és eltérő feladatokkal.²³ A Takuba a FAMa-val a más hadszíntereken – Afganisztánban, Irakban, Szíriában, Szomáliában – már alkalmazott, úgynevezett T3A koncepció (*train, advise, assist, accompany* – kiképzés, tanácsadás, támogatás, kísérés) alapján működött volna együtt. Ez markáns előrelépés volt az EUTM-hez képest, amelynek mandátuma nem terjedt ki a harctéri feladatokra, ugyanakkor nem jelentett olyan direkt támadó műveleteket, mint amilyeneket például a különleges erők – köztük a magyar Különleges Műveletei Csoport – hajtottak végre Afganisztánban. A korábbi példák ugyanakkor azt mutatták, hogy a kiképzett egységek elkísérése a bevetésre jelentősen növelte teljesítményüket – és a kiképzők felé érzett megbecsülést.

A T3A fontos előnyökkel szolgált a külső erők számára is. Ezek ugyanis olyan tapasztalatokat szerezhetek meg valós harci körülmények között, amelyek túlmutattak a hazai gyakorlóterek lehetőségein. Ez különösen fontos szempont volt annak tükrében, hogy az afganisztáni szerepvállalás 2021 augusztusában véget ért, így az európai országok katonai tervezői számára alapvető kérdés volt, hol szerezhetnek valós műveleti tapasztalatokat viszonylag „forró”, de még elfogadható kockázatú missziókban. Nem véletlen, hogy tucatnyi ország – többek között Csehország, Dánia, Észtország, Olaszország, Románia, Svédország – jelentette be csatlakozását a művelethez.²⁴

A Magyar Honvédség számára a Takuba mind stratégiai, mind műveleti szinten kiváló lehetőségnek mutatkozott arra, hogy növelje missziós tapasztalatait. A Száhel válságának továbbgyűrűzése elsősorban

²⁰ Interjú az EUTM Mali egyik munkatársával, Bamako, 2021. december; interjú egy EU-tagállam katonai attaséjával, Bamako, 2021. december.

²¹ A száheli humanitárius krízisről részletesen lásd: MARSÁI Viktor: Válságra ítélve? – Humanitárius katasztrófa a Száhelben. *Máltai Tanulmányok*, 2024/2. (megjelenés alatt)

²² [Sudan Conflict Straining Fragility of Its Neighbors](#), [online], 2023.05.02. Forrás: Africa Center for Strategic Studies [2024.02.26.]; [Sahel Refugee Crisis](#), [online], 2024. Forrás: UNHCR [2024.02.26.]; [Africa food crisis](#), [online], 2024. Forrás: Redcross.org [2024.02.26.]

²³ Minderről lásd részletesen: MARSÁI Viktor: *Rejtő nyomában – magyar szerepvállalás a Task Force Takubában*. *SVKI Elemzések*, 2021/21. [online], 2021. 11. 15. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2024. 04. 05.]

²⁴ [Sahel: France to further strengthen Barkhane, Takuba 'fully operational by autumn'](#), [online], 2020.01.22. Forrás: The Defensepost [2024.03.01.]; [Kilencedik nemzetként csatlakozna Magyarország az afrikai katonai koalícióhoz](#), [online], 2021.09.28. Forrás: honvedelem.hu [2024.03.01.]

az irreguláris migráció és a terrorizmus formájában Észak-Afrika és részben Európa felé komoly nyomást jelentett az Európai Unió tagállamaira, köztük részben Magyarországra is. A tervezett szerepvállalás jól illeszkedett abba a kormányzati politikába is, hogy Európa és Magyarország biztonságának védelme a globalizált világban nem a schengeni határoknál kezdődik, hanem jóval azokon túl. Ennek értelmében a regionális problémákat helyben kell megpróbálni kezelni, megakadályozva azt, hogy azok következményei elérjék a schengeni határokat.²⁵ A Takuba egy erre tett közös európai erőfeszítés volt, és az abban való részvétel Magyarország szövetségesi elkötelezettségét is demonstrálta. Az, hogy az Egyesült Államok „megszokott” vezető szerepe után ez egy francia vezetésű műveletben történt, szintén illeszkedik az elmúlt évek magyar védelempolitikai trendjeibe, amelyek Washington helyett inkább különféle európai védelmi együttműködésben keresték az MH szerepét és a hazai érdekek érvényesítését.²⁶

A stratégiai-védelempolitikai szempontokon túl fontosak voltak a korábban már hangsúlyozott tapasztalati elemek. A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programban az MH különleges műveleti képességeinek növelése kiemelt figyelmet kapott.²⁷ Ugyanakkor az afganisztáni szerepvállalás lezárásával – ahogy említettük – megszűnt az a külső műveleti szerepvállalás, ahol ezek az erők valós műveleti tapasztalatot szerezhettek „forró” körülmények között, de még elfogadható kockázattal. Végignézve a különböző szövetségesi műveleti szerepvállalások lehetőségeit, ezeknek a feltételeknek egyértelműen a Takuba felelt meg leginkább.²⁸

A tervek szerint az MH összesen 80 fővel vett volna részt a Mali – és részben Niger – területén folyó műveletben. 2021 őszén megtörtént a magyar részvétel jogi kereteinek kialakítása, majd megkezdődött a kitelepítés előkészítése.²⁹ A 2020. augusztusi, illetve 2021. májusi puccs után azonban a mali hadsereg, illetve a katonai junta egyre kevésbé volt nyitott a hatalom átadására és a demokratikus választások megtartására. Miután az Assimi Goïta vezette katonai junta bejelentette, hogy elhalasztja a 2022 elejére tervezett választásokat, a külpolitikai helyzet Bamako és korábbi szövetségesei között gyorsan elmérgesedett. A Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS) gazdasági szankciókat léptetett életbe az országgal szemben,³⁰ és Párizssal is mélypontra kerültek a kapcsolatok, ami egyet jelentett a Takuba felfüggesztésével. Hazánk még a szerencsésebbek közé tartozott, mert erre azelőtt került sor, hogy a magyar honvédek megérkeztek volna Maliba: a frissen beérkezett dán kontingenst például a junta alig pár óra ott tartózkodás után kiutasította az országból. Január 31-én ugyanerre a sorsa jutott a francia nagykövet is.³¹ Ezzel párhuzamosan Bamako megkezdte a Wagner Csoport zsoldosainak telepítését: sajtóhírek szerint a szerződés megkötésére már ősszel sor került, és az első – a mali junta hivatalos kommunikációjában „orosz” – katonák már decemberben megérkeztek az országba.³² Ebből is jól látszott, hogy a junta már korábban döntött a nyugati szereplőkkel történő szakításról, akik többször is jelezték, hogy a Wagner érkezése „vörös vonal” a számukra.³³ Mindezek teljes mértékben elbizonytalanították a Takuba jövőjét: egyes elképzelések szerint Mali helyett Nigerben került volna sor a telepítésre. Oroszország 2022. február 24-i, Ukrajna elleni agressziója aztán alapjaiban változtatta meg az európai biztonsági helyzetet, amelynek kapcsán a száheli szerepvállalás ideiglenesen lekerült a napirendről mind Magyarországon, mind más államokban.

Minden út N'Djaménába vezet – Csád és a „3.0” verzió

Mali szakítása a nyugati szövetségesekkel, illetve az ukrajnai háború nem változtatott azokon az alapvető szempontokon és problémákon, amelyek hatására az európai államok, köztük Magyarország figyelme a Száhel felé fordult. Sőt: a Wagner Csoport mali megjelenése egyértelművé tette, hogy a térségért folyó geopolitikai versenyfutás újabb szintet ért el. Az elmúlt két év eseményei bebizonyították, hogy Oroszország még kevésbé volt képes megfékezni a szélsőségesek térnyerését, mint a nyugati szövetségesek:

²⁵ [A konfliktusokat a helyszínükön kell kezelni](#), [online], 2015.09.07. Forrás: Kormany.hu [2024.03.01.]

²⁶ MARSÁI 2021, *im.* 11.

²⁷ [Dandárrá alakult a különleges rendeltetésű ezred](#), [online], 2017.09.04. Forrás: Haborumuveszete.hu [2024.03.01.]

²⁸ MARSÁI 2021, *im.* 11.

²⁹ MARSÁI 2021, *im.* 1-2.

³⁰ [ECOWAS Sanctions Against Mali Necessary, but May Be Counter-Productive](#), [online], 2022.02.07. Forrás: GLobalobservatory.org [2024.03.01.]

³¹ [Junta in Mali gives French ambassador 72 hours to leave the country](#), [online], 2022.01.31. Forrás: France24 [2024.03.01.]

³² [500 Wagner paramilitaries reportedly enter Mali amid controversy](#), [online], 2021.12.25. Forrás: AA.com.tr [2024.03.01.]

³³ [France warns Mali against Russian Wagner mercenary deal](#), [online], 2021.09.21. Forrás: Al-Jazeera [2024.03.01.]

2020 óta háromszorosára nőtt a dzsihádisták erőszakhoz köthető halálesetek száma a Száhelben, és 2022-höz képest a JNIM támadásainak 67%-kal többen estek áldozatul (5499-hez képest 9195 halálos áldozat).³⁴ Világos összefüggés volt megfigyelhető az között is, hogy minél kevesebb ENSZ és nyugati katonai tartózkodott az országban, annál több dzsihádisták támadásra kerültek sor: e tekintetben egyértelműen 2022 volt a trendforduló, amikor a francia erőknek távoznuk kellett az országból.³⁵

Sőt, egyes szakértők szerint a Kremlnek nem is érdeke az erőszak megfékezése, sokkal inkább a regionális instabilitás további szítása, amely hatására a menekülthullámok a régió mellett egyértelműen Európának okoznak problémát. Az olasz védelmi minisztérium már 2023 márciusában arra figyelmeztetett, hogy Oroszország a hibrid hadviselés részeként mozgatja az Afrika felől Európába irányuló illegális migrációt.³⁶ 2024 márciusában pedig a brit Telegraph titkosszolgálati jelentésekre hivatkozva állította ugyan-
ezt.³⁷

Nem véletlen, hogy a nyugati szövetségesek egyre nagyobb aggodalommal tekintettek Moszkva és a Wagner Csoport, majd annak beolvasztása után 2023-ban az Afrika Hadtest³⁸ névre keresztelt, már közvetlenül az orosz Védelmi Minisztérium alatt működő fegyveres erők tevékenységére.³⁹

Mali ráadásul csak a kezdet volt. 2022-ben a puccshullám elérte Burkina Fasót, ami szintén szakított a franciákkal, majd 2024-ben behívta az orosz erőket – igaz, az 1500-2000 főre becsült mali kontingenshez képest egyelőre csak 100 katonát.⁴⁰ Az igazi érvágást azonban mégis a 2023. júliusi nigeri puccs jelentette. Niamey az európaiak egyik legmegbízhatóbb szövetségese volt, amely nem csupán a Takuba és a Barkhane működését engedte meg területén, de a 2015-ben elfogadott új illegális bevándorlás elleni törvénnyel komoly szerepet vállalt a migráció elleni küzdelemben is.⁴¹ Emellett két EU képességfejlesztő misszió is otthont adott, amelyek segítették ezen tevékenységek működtetését és koordinálását. Ráadásul 2023 nyaráig itt valóban működni látszott a parlamenti váltógazdaság. A katonai junta és Párizs között hamar elmérgesedett a viszony, és – engedve az egyébként is erős franciaellenes érzelmeknek – Niamey gyorsan szakított korábbi pártfogójával, egyben véget vetve az EU-val való missziós együttműködésnek. A 2015-ös illegális migráció elleni törvényt is visszavonták.⁴² 2023 végére a francia erők Nigerből is kénytelenek voltak kivonulni, miközben az ott maradt amerikai kontingens egyetlen bázisra vonta vissza erőit.⁴³

A nigeri puccs után – Mauritániát nem számítva – Csád maradt az egyetlen száheli ország, amelyben továbbra is Nyugat-barát vezetés maradt hatalmon. Mindez jelentősen korlátozta az európai szereplők mozgásterét.

Miután látszott, hogy nem fenyeget az ukrajnai háború eszkalációja, 2023-ra Magyarország ismét keresni kezdte a száheli szerepvállalás lehetőségét. Ennek elsődleges célterülete – hasonlóan más európai szereplőkhöz – Niger lett volna. Ugyanakkor a nigeri kapcsolatfelvétel módja már jelezte, hogy Budapest egy jóval átfogóbb koncepció mentén képzelel el fellépését: a katonai szegmens mellett ekkor jelent meg először hangsúlyosabban a humanitárius/fejlesztési láb, ami már egyértelmű elmozdulást jelentett a „3D” koncepció felé. Ezt jelezte 2023 májusában a Hungary Helps Program tényfeltáró missziója, amelyet Azbej Tristan, a Külgazdasági és Külügyminisztérium üldözött keresztényeket segítő programokért felelős államtitkára vezetett. A küldetés célja a sajtóértesülések szerint a térséget érintő terrorcselekmények és a klímaváltozás okozta problémák felmérése volt.⁴⁴ Az ügy folytatásaképpen 2023. június végén Budapestre látogatott Alkassoum Indattou nigeri védelmi miniszter, aki védelmi együttműködési megállapodásról szóló szándéknyilatkozatot írt alá magyar kollégájával, Szalay-Bobrovniczky Kristóf honvédelmi miniszterrel. Szalay-Bobrovniczky szerint az együttműködés három fontos területe a fejlesztés, a gazdaság és a

³⁴ [Deaths Linked to Militant Islamist Violence in Africa Continue to Spiral](#), [online], 2024.01.29. Forrás: Africa Center for Strategic Studies [2024.03.04.]

³⁵ [Malian Military Junta Scuttles Security Partnerships while Militant Violence Surges](#), [online], 2023.02.23. Forrás: Africa Center for Strategic Studies [2024.03.04.]

³⁶ [Italy blames surge in migration on Russia's Wagner group](#), [online], 2023.03.23. Forrás: Reuters [2024.03.04.]

³⁷ [Hayley Dixon: Revealed: how Putin plans to flood West with migrants](#), [online], 2024.02.29. Forrás: Telegraph [2024.03.04.]

³⁸ A név egyértelmű utalás a második világháborús német Afrika Hadtestre (Afrika Korps).

³⁹ Alessandro ARDUINO: [Wagner Group is now Africa Corps. What this means for Russia's operations on the continent](#), [online], 2024.02.14. Forrás: The Conversation [2024.03.04.]

⁴⁰ [Russian troops deploy to Burkina Faso](#), [online], 2024.01.25. Forrás: Reuters [2024.03.04.]

⁴¹ [Managing Trafficking in Northern Niger](#), [online], 2020.01.06. Forrás: International Crisis Group [2024.03.04.]

⁴² [Niger's repeal of migrant smuggling law prompts EU fears over curbing immigration](#), [online], 2023.12.04. Forrás: France24 [2024.03.04.]

⁴³ [After Niger Coup, U.S. Scrambles to Keep a Vital Air Base](#), [online], 2024.01.06. Forrás: New York Times [2024.03.04.]

⁴⁴ [Így segít az üldözött keresztényeknek a Hungary Helps program](#), [online], 2023.05.22. Forrás: Mandiner [2024.03.05.]

biztonság voltak. A tárcavezető hangsúlyozta: Magyarország keresi a lehetőséget, hogy ezen a három területen egyenrangú partnerség keretében együttműködhessen a Száhel-régió egyik legfontosabb országával. A megbeszélés során a miniszterek részletesen áttekintették a Száhel-térség biztonsági helyzetét a terrorizmus és a migráció vonatkozásában.⁴⁵

A nigeri együttműködésnek a július 26-i puccs vetett véget, ami a tárgyalások felfüggesztéséhez vezetett. Bár azóta is járt magyar delegáció Niamey-ben,⁴⁶ a magyar kormány az utolsó Nyugat-barát nyugat-száheli ország, Csád felé fordult. A magyar közvélemény 2023 októberében értesülhetett arról, hogy Budapest fokozott védelmi, fejlesztési és gazdasági együttműködést alakít ki N'Djaménával. Először arról jelentek meg beszámolók, hogy a Hungary Helps együttműködési megállapodást kötött Csáddal. Ennek részeként a HH humanitárius és fejlesztési központot tervezett nyitni N'Djaménában, amely a Csádban és a Száhel-övezetben végzett magyar humanitárius és fejlesztési programok összefogásáért és hatékonyságáért felelt.⁴⁷ Pár nappal később Szalay-Bobrovniczky Kristóf honvédelmi miniszter megerősítette, hogy a Magyar Honvédség 200 katonát küldd a nyugat-száheli országba. A tárcavezető hangsúlyozta, hogy a térségben lévő más nemzetekkel együttműködésben, de önálló magyar szerepvállalásként indulhat a művelet.

Ez jelentős eltérést jelent a Takubában tervezett koalíciós részvételhez képest. Szalay-Bobrovniczky kiemelte, hogy a csádi államfő, Mahamat Déby meghívására tervezett misszió célja Csád stabilitásának, ezáltal Európa és Magyarország biztonságának erősítése, elsősorban az Afrika felől érkező újabb migrációs hullámok fékezésével. A magyar művelet feladatai között a terrorizmus elleni küzdelmet, valamint a magyar humanitárius szereplők védelmét és a helyi fejlesztések biztosítását jelölte meg. A telepítés tervezett dátumát 2024 tavaszában adta meg a miniszter.⁴⁸ Az Országgyűlés 2023. november 6-án hagyta jóvá a missziót. A határozat szerint az MH 200 (váltási időszakban maximum 400) fős, a „szükséges technikai eszközökkel, fegyverzettel, felszereléssel ellátott katonai kontingense (a továbbiakban: Kontingens) a Csádi Köztársaság területén tanácsadási, támogatási és harctéri mentorálási feladatok ellátása, az ott tartózkodó magyar állampolgárok és a helyben lévő magyar érdekeltségek oltalmazása, továbbá a terrorizmus elleni küzdelem támogatása érdekében – szükség esetén a szövetséges nemzetközi erővel való együttműködésben – 2025. december 31-ig állomásozzon és szükség szerint alkalmazásra kerüljön.”⁴⁹ A határozat szerint a misszió mandátuma kiterjed a Csáddal határos államok területén – az ott tartózkodó magyar állampolgárok és a helyben lévő magyar érdekeltségek oltalmazásának érdekében – végzendő katonai feladatokra is, bár ennek nemzetközi jogi kereteiről (például a szomszédos országokkal való megállapodásokról) nem szól a dokumentum. A határozat szerint a csádi telepítés jogi alapját az ország államfőjének 2023. szeptember 19-én N'Djaménában kelt meghívólevele adta.⁵⁰ A dokumentum alapján a kontingens a Takubához hasonló feladatokat lát majd el, leszámítva a kiképzési feladatokat.

2023. november végén a csádi nemzetvédelmi miniszter, Dago Yacoub látogatott Budapestre, hogy magyar kollégájával tárgyaljanak a műveletről. A sajtótájékoztató alapján magyar részről eddigre már megtörtént a műveleti környezet feltérképezése és kiértékelése: Szalay-Bobrovniczky rámutatott: „a katonai misszió előkészítése céljából már jártunk kint Csádban. A vezérkari főnök is személyesen szemrevételezte a körülményeket, illetve a következő hetekben egy további előkészítő küldöttség fog Csádba látogatni.”⁵¹ A tárcavezető a haditechnikai eszközökkel kapcsolatban azt is megemlítette, hogy a Magyar Honvédség helikoptereket is használni fog a száheli országban.⁵²

2024 januárjára megnyílt a Hungary Helps Ügynökség n'djamenai irodája, amely a HH első afrikai kirendeltsége lett.⁵³ A diplomáciai feladatok ellátására 2023 júliusában Máthé László Eduárd személyében a külgazdasági és külügyminiszter miniszteri biztost nevezett ki, hogy összehangolja a magyar Száhel-

⁴⁵ Védelmi együttműködés a Nigeri Köztársasággal, [online], 2023.06.26. Forrás: kormány.hu [2024.03.05.]

⁴⁶ Nigerben tárgyaltak a magyar kormány képviselői, mert megnyílt egy illegális migrációs útvonal, [online], 2024.01.15. Forrás: Infostart [2024.03.05.]

⁴⁷ Hungary Helps humanitárius fejlesztési központ nyílik Csádban, [online], 2023.10.11. Forrás: Hungary Helps [2024.03.05.]

⁴⁸ Hivatalos: a magyar kormány katonákat küld Afrikába, [online], 2023.10.18. Forrás: Index.hu [2024.03.11.]

⁴⁹ Az Országgyűlés 23/2023. (XI. 6.) OGY határozata a Magyar Honvédség csádi katonai szerepvállalásáról, [online], 2023.11.06. Forrás: Magyar Közlöny [2024.03.11.] 8453.o.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Csád biztonsága Magyarország és Európa érdeke is, [online], 2023.11.21. Forrás: Honvedelem.hu [2024.03.11.]

⁵² Uo.

⁵³ Csádban működik a Hungary Helps Ügynökség első afrikai kirendeltsége, [online], 2024.02.26. Forrás: M1/Youtube [2024.03.11.]

politikát, nyomon kövesse a térségben megvalósuló diplomáciai, biztonsági és külgazdasági együttműködés alakulását, tárcaközi koordinációt végezzen a szubszaharai térségben megjelenő magyar érdekek előmozdítása érdekében, illetve javaslatokat tegyen a térségre vonatkozó magyar érdekérvényesítés előmozdítására.⁵⁴ 2023 decemberében Sziijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter – elsőként a magyar külügyminisztvere sorában – N'Djamenába látogatott, ahol Mahamat Déby elnökkel is találkozott.⁵⁵

2024. február végén pedig a csádi külügyminiszter, Mahamat Saleh Annadif látogatott hazánkba. A találkozó során Magyarország a menekültek ellátásában, a mezőgazdaság talpra állításában és az egészségügy működtetésében ígért segítséget a nyugat-szahéli országnak. Ennek elősegítésére a csádi szerepvállalásban a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (MATE) szakemberei, illetve civil orvosok is részt vettek és vesznek. A projekt költségvetése összesen 500 millió forint lesz. A külügyminiszteri látogatás során a felek azt is megvizsgálták, melyek azok az egyéb gazdasági területek, ahol a két ország együttműködhet egymással. 2024 februárjában egy 23 fős magyar humanitárius misszió is ellátogatott Csádban, amelyet részben a MATE munkatársai adtak. Az egyetem 2023-ban kezdte meg munkáját az országban, ahol halgazdálkodási, állattenyésztési és takarmányozási ismeretek átadásával segítik a helyieket.⁵⁶ 2024. március közpén pedig Nagy István mezőgazdasági miniszter látogatott Csádba, ahol Keda Ballah mezőgazdasági termelési miniszterrel tárgyalt. A tárcavezető nyilatkozat szerint hazánk agrár szaktanácsadási programmal, mintafarmmal és felsőoktatási együttműködésekkel segítené a nyugat-szahéli ország mezőgazdaságát és stabilitását, beleértve egy potenciális mintafarm létrehozását, ahol öntözésfejlesztési technológiákat lehet bemutatni és a vetőmagokkal is lehet kísérleteket folytatni. A találkozó során Nagy vetőmagokat adott át kollégájának.⁵⁷

Csád geopolitikai és biztonsági helyzete

Bár Csádot politikai értelemben az öt (Szenegált is ideszámítva hat) nyugat-szahéli frankofón ország közé szokták sorolni (lásd a G5 Sahel kezdeményezést), ez a megközelítés csalóka. A koppenhágai iskola regionális biztonsági komplexumok (*regional security complexes* – RSCs) elméletét alapul véve Barry Buzan és Ole Wæver is tipikus szigetelőállamként írja le az országot.⁵⁸ Ez jól megmutatkozott az elmúlt évtizedekben is, amikor N'Djamena egyaránt belesodródott a líbiai, nyugat-szahéli, Csád-tó medencei, darfúri konfliktusokba, illetve a Közép-afrikai Köztársaság polgárháborújába. Ez azt jelenti, hogy Csádot lényegében minden oldalról konfliktusos szomszédok veszik körül, amit érdemes kicsit alaposabban is megvizsgálni.

N'Djamena 1978 és 1987 között többször is fegyveres konfliktusba keveredett északi szomszédjával, Líbiával, amelynek keretében Tripoli előszeretettel támogatta a központi hatalommal szembenálló lázadókat. Idriss Déby 1990-es hatalomra kerülésével a helyzet némileg konszolidálódott, a Mu'ammár al-Qaddhāfi 2011-es halálát követő líbiai polgárháborúk azonban új lendületet adtak az északon tevékenykedő csádi felkelőknek is, akik egyrészt zsoldosként csatlakoztak a líbiai frakciókhoz, másrészt bázisként használták a dél-líbiai területeket a rezsim elleni támadásokhoz.⁵⁹ Nem véletlen, hogy 2021 áprilisában Idriss Déby is egy innen kiinduló támadásban vesztette életét, amelyet a FACT (*Front pour l'Alternance et la Concorde au Tchad*) nevű szervezet tagjai indítottak. Egyes szakértők szerint azért is ekkor kerülhetett sor a támadásra, mert a harmadik líbiai polgárháború lezárultával a csádi zsoldosok kapacitásai felszabaldultak arra, hogy azokat hazájukban használják fel.⁶⁰ Itt vezetnek a fontos csempészútvonalak is, amelyeken keresztül a Csádon áthaladó kereskedelem eléri a Maghrebet. Végül, de nem utolsó sorban a közös határ mentén fekszenek a Kouri Bougoudi aranymezők, amelyek ellenőrzéséért folyamatos a vetélkedés N'Djamena és az általa támogatott kitermelők, a felkelők és egyes líbiai szereplők között.

⁵⁴ Új miniszteri biztos figyel oda Afrika déli részére, [online], 2023.07.01. Forrás: HVG [2024.03.11.]

⁵⁵ A csádi elnök üdvözölte az afrikai magyar szerepvállalást, [online], 2023.12.09. Forrás: Magyar Nemzet [2024.03.11.]

⁵⁶ Magyarország folytatja komplex projektjét a csádi menekült- és élelmezési válság enyhítésére, [online], MKI Fókuszpont 2024/17, 2024.03.04. Forrás: migraciokutato.hu [2024.03.11.]

⁵⁷ Hazánk Csád mezőgazdaságát is segíti – Nagy István vetőmagokat adott át a mezőgazdasági miniszternek, [online], 2024.03.17. Forrás: Agroinform [2024.03.18.]

⁵⁸ Barry BUZAN – Ole WÆVER: *Regions and Powers The Structure of International Security*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 258.

⁵⁹ Alice FEREDAY – Alexandre BISH: *Chad - Fear of rebellion continues to affect human smuggling activity*, [online], 2023.06. Forrás: Globalinitiative.net [2024.03.18.] 2-4.o.

⁶⁰ Ibid, 2.

A nyugati szomszéd, Niger alapvetően a nyugat-száheli kapcsolat és a szélsőséges iszlamisták miatt bír jelentőséggel Csád számára. A két ország évtizedek óta küzd közösen a Csád-tó medencéjében tevékenykedő dzsihádisták csoportok ellen, amelyek mindkét ország területén aktívak. Mindezek mellett is Niger egészen a 2023. júliusi puccsig Csád talán legproblémamentesebb szomszédja volt. Nem véletlen tehát, hogy N'Djamena számára kulcskérdés Niamey stabilitása. Éppen ezért a katonai hatalomátvétel ellenére Csád óva intette az ECOWAS-t a fegyveres beavatkozástól.⁶¹ Mahamat Déby kormányának fontosabb egy autoriter, de stabil szomszéd, mint egy káoszba sülyedő ország. Az, hogy annak autoriter vezetése van, Déby szempontjából másodlagos, ha épp nem jelentéktelen kérdés.

Nigerhez hasonlóan Nigéria és Kamerun – legalábbis a politikai és biztonsági dimenziókban – a Boko Haram különféle frakciói jelentette kihívások miatt fontosak Csád számára. Az ország több százezer menekültnek ad otthont, akik a dzsihádisták elől menekülve innen keltek át csádi területre. Bár összehasonlítva a 2010-es évekkel, a szélsőségesek támadásainak száma csökkent, N'Djamena számára nagy teher, hogy a Többnemzeti Egyesített Harci Kötelék (*Multinational Joint Task Force* – MNJTF) jelentős részét ő adta, és Csád biztosította a műveletek és a költségek jelentős részét. Nem véletlen, hogy a nyugat-száheli ország vezetése többször is elégedetlenségét fejezte ki a közös teherviselés hiánya miatt.⁶² Ebben a kontextusban lehet fontos az MH szerepvállalása, amely támogatást nyújthat a szélsőségesek elleni küzdelemben.

Líbiához hasonlóan Csádnak problémás a viszonya a Közép-afrikai Köztársasággal (KAK) is. N'Djamena a 2010-es évek elején beavatkozott a KAK-ban dúló polgárháborúba, amely – ismét csak Líbiához hasonlóan – hamarosan geopolitikai játszótérre változott. Kihasználva a porózus határokat, a KAK északi területeire számos, a központi hatalommal szembenálló csádi csoport vonult vissza, mint az MRST (*Revolution Movement for Southern Chad*) és az RPJET (*Rally for Justice and Equality of Chadians*).⁶³ 2022-ben a *Union des Forces Républicaines* (UFR) nevű szervezet kommunikében kérte a KAK-ban a Wagner Csoporton keresztül jelentős erővel jelen levő Oroszországot, hogy avatkozzon be Csádban és döntse meg Mahamat Déby uralmát.⁶⁴ A bizalmatlanságot növeli, hogy 2021-ben a KAK és az őket kísérő Wagner erők betörték Csádba, miközben a Banguival szembenálló közép-afrikai felkelőket üldözték. A koalíciós erők összecsaptak a csádi határőrökkel, amiben hat csádi katona életét vesztette: az akkori csádi külügyminiszter, Cherif Mahamat Zene szerint ebből öt katonát elfogásuk után végeztek ki a támadók.⁶⁵ Ugyanakkor a helyzet összetettségét mutatja, hogy 2023 májusában már a felek közös műveletet indítottak a „banditák” ellen⁶⁶ – ami eufemisztikus megfogalmazása volt a csádi felkelők elleni fellépésnek.

Csád számára jelenleg kétségkívül a szudáni polgárháború jelenti a legnagyobb problémát. Az országgal határos Darfúr tartomány kulturálisan, gazdaságilag és etnikailag ezer szállal kötődik Kelet-Csáddhoz: nem véletlen, hogy az elmúlt évtizedek szudáni fegyveres konfliktusai rendre átgyűrűztek a nyugat-száheli országba, mérhetetlen szenvedést okozva a helyi lakosságnak. Ugyanakkor N'Djamena is előszeretettel avatkozott be – elsősorban etnikai alapon – a szudáni harcokba, hogy megvédje az arabok által veszélyeztetett „afrikai” (fúr, zaghawa, masszalit) népcsoportokat. Mindez egy rendkívül robbanásveszélyes elegyet hozott létre Kelet-Csádban,⁶⁷ amely nagyon érzékenyen reagál a darfúri változásokra. Éppen ezért nem véletlen, hogy a 2023 áprilisában kitört szudáni polgárháború és annak humanitárius következményei komoly fejtörést okoznak N'Djamenának. Annak érdekében, hogy elejét vegyék a konfliktus továbbgyűrűzésének, Mahamat Déby a keleti határra vezényelte a csádi hadsereg zömét, aminek segítségével biztosíthatta a külföldi segítségnyújtó szervezetek zavartalan működését is. A nyugat-száheli ország vezetése mindent megtett annak érdekében, hogy támogassa a humanitárius tevékenységet a régióban, és felhívja a helyi lakosság figyelmét a szolidaritás fontosságára: ennek érdekében maga az elnök is a határra látogatott.⁶⁸ A támogatásra és a szolidaritásra szükség is van a világ egyik legszegényebb országában, hiszen az elmúlt egy évben több mint 780.000 menekült érkezett Csádba, ahol már az újabb szudáni polgárháború 2023.

⁶¹ [Nigera's Senate opposed to ECOWAS military intervention plan](#), [online], 2023.08.06. Forrás: France24 [2024.03.18.]

⁶² [Chadian troops 'kill 1,000 Boko Haram fighters' in Lake Chad](#), [online], 2020.04.09. Forrás: Al-Jazeera [2024.03.18.]

⁶³ [Movements of armed groups on the border between Chad and the Central African Republic](#), [online], 2023.05.02. Forrás: agenzianova.com [2024.03.18.]

⁶⁴ [Wagner Group Targets Chad for Sahel Expansion](#), [online], 2023.03.28. Forrás: adf-magazine.com [2024.03.18.]

⁶⁵ [Chad accuses Central African Republic of 'war crime' after attack on outpost](#), [online], 2021.05.31. Forrás: France24 [2024.03.18.]

⁶⁶ [Chad Says Troops Killed 'Bandits' in Operation With CAR](#), [online], 2023.05.17. Forrás: TheDefensepost [2024.03.18.]

⁶⁷ [Chad: Powder Keg in the East](#), [online], 2009.04.15. Forrás: International Crisis Group [2024.03.18.]

⁶⁸ Enrica Picco: [The Fallout in Chad from the Fighting in Darfur](#), [online], 2023.08.10. Forrás: International Crisis Group [2024.03.18.]

áprilisi kirobbanása előtt is 600.000 külső és 400.000 belső menekült tartózkodott.⁶⁹ A helyzet súlyosságát mutatja, hogy a határ mellett fekvő Adré városában, illetve külterületein 2024 elején több mint kétszer annyi menekült (150.000 fő) élt, mint helyi lakos (68.000 fő).⁷⁰

A fent bemutatott külső fenyegetések mellett Csádnak a belpolitikai bizonytalansággal is meg kell küzdenie. Az előző elnök, Idriss Déby 1990 és 2021 között irányította az országot politikai és gazdasági koncessziók, illetve az „osztd meg és uralkodj” elve mentén. Ez a gyakorlatban legtöbbször az egyes etnikai csoportok egymással szembeni kijátszását jelentette.⁷¹ A csádi társadalom már a gyarmatosítás előtt is egy meglehetősen komplex, ellentmondásos és rivalizálással teli rendszer volt, az elmúlt száz évben pedig a helyzet tovább súlyosbodott. A mintegy 200 népcsoport alapvető megosztottságot mutat az északi, zömében afro-ázsiai (arab, maba, hausza) és nílus-szaharai (zaghawa, tama, tebu, masszalit, kanembu, kanuri, fúr, szara), illetve a déli niger-kongói nyelveket beszélő népcsoportok (fulánik) között.⁷² Az elmúlt évtizedekben mind Hissène Habré uralma (1982-1990), mind a két Déby irányítása alatt az északi csoportok, előbbinél a tebuk/goranék, utóbbinál a zaghawák uralták az állami intézményeket, szoros együttműködésben más északi nomád csoportokkal. A déliek beleszólása a kormányzásba minimális volt.⁷³ Ugyanakkor fontos hangsúlyoznunk, hogy az etnikai és a hozzá kapcsolódó politikai identitás flexibilis: nagyon gyakori a vegyes identitástudat, a nyelvváltás, illetve az egyes közösségeken belüli viszály a klánok, alklánok, nagycsaládok mentén. Mindez paradox módon egyszerre destabilizáló és stabilizáló erő is: a rendkívül fragmentált etnikai és politikai térben a szövetségek nagyon gyorsan képesek felbomlani, és a korábbi partnerek egymás ellen fordulni. Ugyanakkor az egymással szemben álló erők kiegyezése is gyorsan megtörténhet. Nem véletlen, hogy számos példát találunk arra, hogy egykori lázadóvezérek kormányzati pozícióba kerülnek – aztán ismét N'Djamena ellen fordulnak, ha nem találták meg ebben számításukat. A későbbiekben ennek következményeiről még részletesen beszélünk majd.

A csádi belpolitikai napjainkban

Jelen tanulmányban nincs lehetőségünk részletesen bemutatni Csád politikatörténetét, így annak csak legutóbbi éveit vázoljuk fel, azt is csak nagy vonalakban. Idriss Déby máig vitatott körülmények között bekövetkezett 2021. áprilisi halála után a katonai körök támogatásával egyik fia, Mahamat Déby Itno lett az ország átmeneti elnöke. Zaghawa apja mellett Mahamat gorane anyától származik, ami egyszerre nyújt számára lehetőséget a másik népcsoport megszólítására és gyengíti pozícióját a zaghawák körében.⁷⁴ Mahamat képzett katona, aki éppúgy harcolt a csádi lázadókkal szemben, mint Maliban a nemzetközi erők részeként a dzsihádisták ellen. Mahamat Déby jó politikai érzéssel nyújtott békejobbot apja politikai ellenfeleinek, és kezdett Nemzeti Párbeszédbe az ellenzékkel, azt ígérve, hogy a 18 hónapos átmeneti periódus végén, 2022 októberében választásokat tartanak majd az országban. Hamar kiderült ugyanakkor, hogy több fontos felkelőszervezet – mint a FACT és a CCMRS – nem vesz részt a Nemzeti Párbeszédben, arra hivatkozva, hogy azzal az ifjabb Déby csak az időt húzza, és csak akkor hajlandóak csatlakozni, ha az átmeneti elnök kijelenti, hogy nem indul a 2022-es elnökválasztáson.⁷⁵ Ez nem következett be, és miután a csádi vezetés az eredetileg 18 hónapra tervezett átmeneti periódust újabb két évvel hosszabbította meg, a politikai folyamat zátonyra futott. 2022 októberében, a másfél év leteltével N'Djaménában és több nagyvárosban is tüntetések kezdődtek. A katonai junta fegyveres felkelésnek minősítette az eseményeket és erőszakosan felszámolta a demonstrációkat: a különféle becslések 50 és több száz közé teszik a halálos áldozatok számát, miközben szintén több száz ember letartóztattak, más ellenzéki politikusok pedig külföldre menekültek.⁷⁶

Mahamat Déby ugyanakkor ezt követően is óvatosan manőverezett a különféle politikai csoportok között, koncessziókat adott és vett vissza, egyeseket a hatalom közelébe engedett, míg másokat eltávolított attól, így egyensúlyozva a különféle frakciók között. Az átmeneti elnök emellett kezdetben komoly

⁶⁹ Sudan Conflict Straining Fragility of Its Neighbors...im.

⁷⁰ Survivors of Sudan's brutal war have been forgotten, [online], 2024.02.14. Forrás: NRC [2024.03.19.]

⁷¹ Chad: Powder Keg in the East...im. 1-2.

⁷² Mario J. AZEVEDO: *The Roots of Violence: A History of War in Chad*. Routledge, London, 2005, 8-15.o.

⁷³ Chad: Powder Keg in the East...im. 1-5.o.

⁷⁴ Enrica PICCO: *The Fallout in Chad from the Fighting in Darfur*...i.m.

⁷⁵ Chad's Transition: Easing Tensions Online, [online], 2022.12.13. Forrás: International Crisis Group [2024.03.19.] 3.o.

⁷⁶ Chad's Transition: Easing Tensions Online...i.m. 2.o.

politikai tőkét szerzett a szudáni menekültválság kezelésével: hogy elkerülje a korábbi polgárháborúk gyakorlatát, a csádi haderő zömét a keleti határra vezényelte, ahol azok sikeresen akadályozták meg a fegyveres konfliktus átgyűrűzését, miközben biztosították a menekültek ellátásában segédkező helyi és nemzetközi szervezetek munkáját. Emellett a helyi közösségek részleges tehermentesítésére megkezdődött a frissen érkezett menekültek áttelepítése az ország belsejébe, elsősorban N'Djamena közelébe.⁷⁷

Déby 2023 során is megtalálta azt a témát, amely mellett fenntarthatta a politikai kezdeményezést és a jó vezető imázsát. Ez az ország új alkotmánya lett, amely a korábbinál nagyobb autonómiát biztosított volna a helyi csádi szereplőknek, ugyanakkor nem nyitott a föderális berendezkedés felé. A rendszer legfőbb kritikái ugyanis az unitárius állammodellel szemben föderális államszervezet bevezetését követelték, mert szerintük az jobban lehetővé tette volna a helyi érdekek érvényesítését és a központi hatalom autoriter természetének mérséklését. Az átmeneti elnök továbbra is ügyes manőverezéssel igyekezett kifogni a szelet ellenfelei vitorlájából. 2023 őszén lehetővé tette a 2022 októberében külföldre menekült ellenzéki politikusok hazatérését. Közülük a legfontosabb a karizmatikus Succès Masra, a *Les Transformateurs* mozgalom vezetője volt. Ezzel párhuzamosan közel száz politikai elítéltet is kiengedtek a börtönből.⁷⁸ A december 17-i alkotmányozó népszavazást számos ellenzéki csoport bojkottálta, ennek ellenére a hivatalos adatok szerint a szavazásra jogosultak 64%-a járult az urnákhoz, és 86%-uk igennel voksolt.⁷⁹ Ez a kritikák ellenére is egyértelmű siker volt Déby számára, aki ezt követően is sikeresen tematizálta a csádi belpolitikát: 2024 januárjában bejelentette, hogy indulni fog az elnökválasztáson – ami egyébként korábban is egyértelmű volt.⁸⁰ Ugyanakkor azzal, hogy 2024. január 1-jén Déby váratlanul Succès Masrát nevezte ki miniszterelnöknek, ismét inkluzív politikáját és a más vélemények felé való nyitottságát demonstrálta, befele és kifelé egyaránt – anélkül, hogy ezzel érdemben veszélyeztette volna hatalmi pozícióit.⁸¹

Ugyanakkor, ha szükségét érezte, Mahamat Déby nem ódzkodott az erő használatától sem. Amikor 2024. február végén fegyveres harcok törtek ki N'Djaménában, amely állítólag az átmeneti elnök unokatestvérének, Yaya Dillonak a puccskísérlete volt, a csádi biztonsági erők keményen felléptek, és végeztek az ellenzéki PSF párt elnökével.⁸² Az államfő a választás kapcsán is merész lépésre szánta el magát: február 28-án a választási bizottság bejelentette, hogy a választásra május 6-án kerül majd sor. Ez meglepetésként érte a helyi szereplőket, akik ősre várták a szavazást. Az ellenzék szerint ez azt célozta, hogy csökkentse a kampány idejét, így korlátozva lehetőségeiket.⁸³ Déby azt is elérte, hogy az egyébként rendkívül töredezett csádi politikai életből 200 ellenzéki párt és 1000 civil szervezet biztosítsa támogatásáról az uralkodó MPS pártot (*Mouvement patriotique du salut* – Hazafias Megmentési Front). Ők döntésüket azzal indokolták, hogy Déby stabilitást és prosperitást hozott egy olyan országban, amelyet súlyos konfliktuszonák öveznek.⁸⁴ Ugyanakkor egyes ellenzéki jelöltek arról panaszkodtak, hogy indulásukat a választási bizottság és a hatóságok ellehetetlenítették. Succès Masra indulhatott a választáson. Támogatói bázisának szélesítésére emellett az államfő országjárásra indult, hogy személyesen is találkozhasson a regionális vezetőkkel.⁸⁵

A május 6-i választás nagyobb rendbontás nélkül zajlott, de kisebb technikai problémák előfordultak, például a 26.000 szavazóhelység egy része nem nyitott ki időben. A 8,5 millió regisztrált szavazó összesen tíz jelöltre adhatta le voksát. Az előzetes eredményeket május 21-re, a véglegest június 5-re várták. Ha egyik jelölt sem kapta volna meg a szavazatok több mint 50%-át, június 22-én megismételték volna a választást.⁸⁶

⁷⁷ Enrica PICCO: *The Fallout in Chad from the Fighting in Darfur*...i.m.

⁷⁸ Daniel EIZENGA– Katie NODJIMBADEM: *Chad's Constitutional Referendum Promises a Transition without Change—or Stability*, [online], 2023.11.28. Forrás: Africa Center for Strategic Studies [2024.05.08.]

⁷⁹ *Chad Votes Yes to New Constitution Backed by Junta*, [online], 2023.12.24. Forrás: Voanews [2024.05.08.]

⁸⁰ *Opposition Condemns Designation of Chad's Military Ruler as Presidential Candidate*, 2024.01.15. Forrás: Voanews [2024.05.08.]

⁸¹ *Chad Ex-Opposition Figure Succès Masra Appointed PM*, [online], 2024.01.01. Forrás: Voanews [2024.05.08.]

⁸² *Chad opposition leader killed in army attack on party headquarters, govt says*, [online], 2024.02.29. Forrás: France24 [2024.05.08.]

⁸³ *Chad Announces May 6 Presidential Election, Months Earlier Than Projected*, [online], 2024.02.28. Forrás: Voanews [2024.05.08.]

⁸⁴ *Chad Expects Some 20 Candidates to Compete With Military Ruler in Elections*, [online], 2024.03.18. Forrás: Voanews [2024.05.08.]

⁸⁵ *Chad Announces May 6 Presidential Election, Months Earlier Than Projected*...i.m.

⁸⁶ *Chad votes in first Sahel presidential poll since wave of coups*, [online], 2024.05.05. Forrás: Voanews [2024.05.08.]

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések

2024/7

Déby – illetve a választási bizottság – ismét váratlan politikai húzással zavarta össze ellenfeleit. A várakozásokkal szemben ugyanis a választási bizottság már május 9-én este eredményt hirdetett, ami azért is volt meglepő, mert alig pár órával korábban nyilatkozták, hogy a szavazatok számlálása jóval lassabban halad a vártnál. Az eredmények alapján Déby a szavazatok 61%-ával győzött, legfontosabb kihívója, Succès Masra csak 18,5%-ot szerzett. Az ellenzék azzal vádolta meg a Déby-t, a választási bizottságot és a hadsereget, hogy elcsalták a választásokat, és Masra petíciót adott be a szintén jórészt Déby emberei által ellenőrzött Alkotmánytanácshoz, amely azonban május 16-án megerősítette a választás eredményét.⁸⁷ Bár külső megfigyelők híján lehetetlen megmondani, milyen mértékű volt az esetleges választási csalás, a teljes képhez az is hozzátartozik, hogy Masra csak a nagyobb városok fiatal lakosságának körében bírt szélesebb társadalmi bázissal – a vidéki területeken, ahol az internethasználók aránya marginális, alig számíthatott támogatásra. Déli etnikai háttere miatt pedig az északi népcsoportok szavazataira sem számíthatott.

Déby-t május 23-án iktatták be elnöki pozíciójába. A ceremónián számos afrikai állam- és kormányfő – a gaboni, nigériai, közép-afrikai köztársasági, burundi és mauritániai elnök, illetve a nigeri miniszterelnök, valamint az Afrikai Unió Bizottságának elnöke – is részt vett, míg a brit és a francia kormány nyilatkozatban gratulált az új csádi államfőnek.⁸⁸

⁸⁷ Sahel Research Group Weekly News Brief 10 May - 16 May, [online], 2024.05.17. Forrás: Sahel Research [2024.05.26.]

⁸⁸ Chad's Deby sworn in as president after three years of military rule, [online], 2024.05.23. Forrás: Reuters [2024.05.26.]; Chad transitional ruler inaugurated amid legitimacy concerns, [online], 2024.05.23. Forrás: Voanews [2024.05.26.]

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések

2024/7

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta munkatársaink tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpont John Lukacs Intézetének keretében működő Stratégiai Védelmi Kutatási Program szakpolitikai kutatásokat végez, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont John Lukacs Intézet Stratégiai Védelmi Kutatási Program

Szerkesztés és tördelés:
Csiki Varga Tamás, Tóth Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: jli@uni-nke.hu

2024 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések (ISSN 2063-4862)

2019–2024: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)

2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)

2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Marsai Viktor